

Padişah Çocuklarının Doğumu Üzerine Bir İnceleme: Sultan Abdülaziz'in Velâdeti

A Review of the Birth of the Sultan's Children: The Birth of Sultan Abdülaziz

Nermin Genç

İstanbul Üniversitesi
Tarih Bölümü
ngencnermin@gmail.com
ORCID ID : 0000-0002-8285-8793

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Type : Arařtırma Makalesi
Geliř Tarihi / Received : 9 Mayıs 2021
Kabul Tarihi / Accepted : 15 Haziran 2021
Yayın Tarihi / Published : 15 Ekim 2021
DOI Number : 10.21021/osmed.935273

Teřekkür:

"Makaleyi okuyup değerlendiren kıymetli hocam Prof. Dr. Zeynep Tarım'a teşekkür ederim."

Kaynak Gösterme / Citation

Genç, N. "Padişah Çocuklarının Doğumu Üzerine Bir İnceleme: Sultan Abdülaziz'in Velâdeti". *Osmanlı Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, 13 (2021): 60-82.

Padişah Çocuklarının Doğumu Üzerine Bir İnceleme: Sultan Abdülaziz'in Velâdeti

A Review of the Birth of the Sultan's Children: The Birth of Sultan Abdülaziz

Nermin Genç

Öz

Osmanlı Devleti'nde veladet-i hümayun adı verilen padişah çocuklarının doğumları hem saray hem de halk arasında büyük sevinçlerin yaşanmasına ve çeşitli eğlencelerin tertip edilmesine neden olurdu. Doğum vesilesiyle ihsanlar dağıtıldı. Bu makalede bir padişah çocuğunun aynı zamanda ileride padişah olacak olan Sultan Abdülaziz'in doğumu ele alınmıştır. Şehzade ve sultanların doğumu, doğum sonrasında yapılan adetler, şehzade ve sultan doğumlarının ne şekilde gerçekleştiği ve halka nasıl duyurulduğu hakkında bilgiler verilmiştir. Osmanlı Devleti'nde şehzade ve sultan doğumlarının öneminden bahsedilerek örnekler verilmiş ve merasimlerde uygulanan bazı teşrifat değişikliklerinden söz edilmiştir. Makalenin konusunu oluşturan Sultan Abdülaziz'in doğum tarihi, doğum yeri hakkında bilgiler verilmiş ve Sultan Abdülaziz'in doğumuna düşürülen tarihler gösterilmiştir. Sultan Abdülaziz'in doğumu sırasında ve doğum sonrasında yapılan işlemler ayrıntılarıyla ele alınmıştır. Daha sonra Sultan Abdülaziz'in doğumundan sonra verilen hediyeler, dağıtılan bahşişler ele alınmakta, şehzadenin doğumundan sonra alınan el izi bu çerçevede konu içinde yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Abdülaziz, 19. yüzyıl, Saray, Velâdet-i Hümayun, Teşrifat.

Abstract

In the Ottoman Empire, the birth of sultan's children, which is called veladet-i hümayun, would cause great elation among the palace and people and the organisation various entertainments. Due to the birth, gifts were allotted. In this article, a child of sultan, Sultan Abdülaziz who would also become a sultan in the future, is discussed. Information is given about the birth of princes and sultans, the customs after their birth, in what way the birth of princes and sultans occur and how they were announced to the public. It is mentioned about the changes in ceromonials, which were implemented in the ceremonies, and some examples are given by referring to the importance of the birth of princes and sultans in the Ottoman Empire. Information is given about Sultan Abdülaziz's date of birth and place, which is the main subject of this article, and the dates related to the birth of Sultan Abdülaziz have been demonstrated. The procedures applied along and after the birth of Sultan Abdülaziz have been discussed in details. Then, the gifts and the baksheesh allotted after the birth of Sultan Abdülaziz are discussed, and the handprint taken after the birth of prince is included in this framework.

Keywords: Abdülaziz, 19th. Century, Palace, Birth Ceremony, Ceremonies, Tradition.

Giriş

Osmanlı padişahlarının doğumlarıyla ilgili yapılan ritüellerin tamamı velâdet-i hümâyun merasimi adı altında toplanırdı. Bu çerçevede Osmanlı hanedan ailesinde dünyaya gelen şehzade ve sultanlar için doğumun ilan edilmesi, oda hazırlanması, lala ve dayeler tayin edilmesi gibi işlemler yapılırdı. Padişah çocuklarının doğumu hanedanın devamını sağlayacağı için özel günlerden biri sayılır ve şehzade ve sultan doğumları bir teşrifat çerçevesinde törenlerle kutlanırdı. Bu kutlamalar sadece saray içerisinde değil halk arasında da gerçekleşirdi. Çeşitli eğlenceler tertip edilir, top ve tüfek atışları yapılarak şehzade veya sultan doğumu kutlanırdı.

Arşiv kaynaklarında ve bazı kroniklerde padişah çocuklarının doğumu ile ilgili bilgiler yer almaktadır. Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi'nde yer alan *Ceyb-i hümâyun* ve *Harc-ı hassa* defterleri de arşiv kaynaklardan biri olup padişah çocuklarının doğumlarında nerelere ve kimlere ne miktarlarda harcama yapıldığı hususunda teferruatlı bilgiler ihtiva etmektedir. Bu defterler vasıtasıyla Sultan Abdülaziz'in doğumundan sonra gerçekleştirilen kaidelerle de ilgili bilgiler bulmak mümkündür. Bu makalede ağırlıklı olarak arşiv kaynaklarından ve kroniklerden yararlanılarak Sultan Abdülaziz'in doğumu ele alınmış ve Abdülaziz'in doğumundan sonra uygulanan teşrifat ile ilgili bilgiler sunulmuştur.

Osmanlı Devleti'nde gerek saray içerisinde gerek saray dışındaki insanlar arasında gerçekleşen her türlü törensel davranışlar biçimine teşrifat adı verilirdi. Şehzade ve sultan doğumları, beşik alayı, bed-i besmele töreni, cülus merasimleri, kılıç alayı, bayram merasimleri, şehzade ve sultan düğünleri, sünnet merasimi, surre alayları, göç ü hümâyun, biniş-i hümâyunlar, elçi kabulü, divan toplantıları, askerlere maaş tahsisi vs. genellikle teşrifat kurallarına riayet edilerek gerçekleşirdi¹.

Osmanlı Devleti'nde şehzade ve sultan doğumlarının ehemmiyeti büyüktü. Hanedan soyundan bir şehzadenin doğumu hanedanlığın devamı ve devletin bekası için son derece kıymetliydi. Şehzade doğumları da teşrifat kuralları çerçevesinde gerçekleştirilen törenlerle kutlanırdı. Şehzadelerin doğumu ve doğumundan sonra uygulanan teşrifatlardan bazıları şöyleydi:

1. Velâdet-i Hümâyun

Osmanlı Devleti'nde padişahın kadınlarından birinin bir çocuk dünyaya getirmesi Devlet-i 'Âliyye'nin en mesut günlerinin yaşanmasına vesile olan kutlu bir gün olarak addedilirdi. Çocuk doğmadan önce kız olsun erkek olsun fark gözetilmeden doğum öncesi hazırlıklara başlanır, valide sultan bununla bizzat ilgilenirdi². Velâdet-i hümâyun adı verilen padişah çocuklarının doğumu, XVII. yüzyıldan itibaren bazı merasimlerle kutlanırdı³. Sarayda doğan şehzade ve sultanlara verilen kıymet nispeten aynı olmasına karşılık, şehzade doğumlarından sonra yapılan teşrifatta ufak değişiklikler göze çarpmaktadır.

XVII. yüzyıldan itibaren şehzade ve sultan doğumları bir hatt-ı hümâyunla sadrazama bildirilirdi. Doğan çocuk kız ise saraydaki yüksek rütbeli bir görevli hatt-ı hümâyunu sadrazama götürür, doğan çocuk erkek ise hatt-ı hümâyun Darüssaade ağası tarafından sadrazama teslim edilirdi. Bu haberin alınması üzerine sadrazam, vezirler, şeyhülislam, kazaskerler, yeniçeri ağası ve diğer devlet ricali saraya giderek

¹ Zeynep Tarım, "Osmanlı İstanbul'unda Merasim ve Teşrifata Dair Kaynaklar", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 8/XVI (2010): 131-133.

² Funda Acar, "Osmanlıda Padişah Oğulları ve Kızlarının Eşitlendiği Alan: Teşrifat", *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 14/XXVII (2015): 189-190.

³ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilâtı*, (Ankara: TTK, 1988), 168.

tebrikleri kabul edilir, onlara kürk ve hilat giydirilirdi. Doğumdan sonra devlet ricaline loğusa şerbeti gönderilir ve bunların eşleri, baltacı vasıtasıyla saraya davet edilirdi⁴.

XIX. yüzyıl kaynaklarına göre Osmanlı Devleti'nde hükümdarın erkek veya kız çocuğu dünyaya geldiğinde ilk önce kızlar ağasının oda lalası silahtar ağaya haber verir, silahtar ağa da bu müjdeli haberi veren oda lalasına bir bohça içinde hediyeler takdim ederdi. Daha sonra silahtar ağa saray maiyetine şehzade veya sultan doğumunu haber verirdi. Enderun'da bulunan her odada, doğan çocuk şehzade ise beş, sultan ise üç adet kurban kesilerek Matbah-ı Âmire'ye gönderilirdi. Doğan çocuk erkek ise yedi gün boyunca beş pare, kız ise beş gün boyunca üç pare top atışı yapılarak padişah çocuklarının veladeti kutlanırdı⁵. Padişahın yeni doğan çocuğuna valide sultan ve sadrazam tarafından mücevherlerle süslenmiş beşik hediye etmek de doğum sonrası gerçekleştirilen gelenekler arasında sayılıyordu.

2. Doğum Sonrası Verilen İhsanlar

Bir XIX. yüzyıl kaynağına göre velâdetin gerçekleşmesinden sonraki ilk Cuma günü padişahın gittiği camiide bulunan imamlar velâdet duası eder ve padişah da onlara mevsimine göre ferve-i semmûr veya kâkum gibi hıl'atler ihsan ederdi⁶.

Şehzade doğumları sarayda büyük sevinçlere yol açardı zira bu doğum hanedanın devamlılığı demektir. Şehzade doğuran kadın merteye olarak yükselir, kendisine çeşitli ihsanlarda bulunulur ve bazı ayrıcalıklar kazanırdı⁷. Saraydaki koşullar da çok güzel süslenir, avize ve aynalarla donatılır, sazlı sözlü eğlenceler düzenlenir, hokkabazlar, hayalbazlar, meddahlar gösteri yapardı. Koğuştaki ağalara cirit, mızrak ve tomak oyunları oynattırılıp atiyeler verilirdi⁸.

Şehzade ve sultan doğumları önemli bir hadise sayılırdı. Nitekim bu doğumla birlikte çoğu insan ihsan ve mazhara nail oluyordu. Bunlardan biri de şairlerdi. Bazı şairler şehzade veya sultan doğumunu haber aldıklarında hemen bir tarih düşürüyorlar ve kasideler kaleme alıyorlar böylece birçok ihsan ve inam elde etmiş oluyorlardı⁹.

Sarayda şehzade ve sultan doğumları saraydaki bazı görevlilerin de ihsan almasına vesile oluyordu. Mesela III. Mustafa'nın (1757-1774) oğlu şehzade Mehmed'in veladetine haseki ağaya, has ahır halifesine, kozbecibaşına 40'ar kuruş ihsan verilmiştir¹⁰. I. Abdülhamid'in (1774-1789) kızı Melekşah¹¹ (28 Ocak 1781)¹² dünyaya geldiği zaman hasodalı ağalara 1000, çukadar ağaya 250, rikabdar ağaya 200, hazine kethüdasına 250, kiler ve seferli kethüdalara 300 kuruş olmak üzere toplam 2.900 kuruş ihsan

⁴ Uzunçarşılı, *a.g.e.*, 107-108.

⁵ Tayyâr-zâde Atâ, *Osmanlı Saray Tarihi-Târîh-i Enderûn*, haz. Mehmet Arslan, I, (İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2010,), 349; Ali Seydi Bey, *Teşrifat ve Teşkilatımız*, (İstanbul: Tercüman yay., tarihsiz), 39. Ayrıca bk. Çağatay Uluçay, *Harem*, (İstanbul: Ötüken yay., 2011), 142.

⁶ Tayyâr-zâde Atâ, *a.g.e.*, 349.

⁷ Uzunçarşılı, *a.g.e.*, 110.

⁸ Tayyâr-zâde Atâ, *a.g.e.*, 349; Ali Seydi Bey, *a.g.e.*, 39-40.

⁹ Uluçay, *Harem*, 146.

¹⁰ TSMA, E, 125/51.

¹¹ 8 Muharrem 1096/15 Aralık 1684 yılında vefat eden Melekşah Sultan, Bağçekapısı civarındaki türbeye defnedilmiştir (Ahmed Cevdet Paşa, *Târîh-i Cevdet*, haz. Şevki Nezihî Aykut, II. Cilt-I. Kitap, (Ankara: TTK, 2018), 184).

¹² Bk. Çağatay Uluçay, *Padişahın Kadınları ve Kızları*, (Ankara: TTK, 2001), 113.

edilmiştir¹³. II. Mahmud'un (1808-1839) şehzadesi Murad'ın veladetinde ise (24 Kasım 1811) pehlivan ve duacıya 167,5 kuruş ihsan edilmiştir¹⁴.

Osmanlı Devleti'nde sarayda veladet-i humâyunlarda bazı kişilere verilen ihsanlar da veladet boyunca yapılan etkinlikler hakkında ipucu vermektedir. Mesela; II. Mahmud'un kızı Mihrimah Sultan'ın (29 Haziran 1812)¹⁵ veladetinin ilk gününde enderun ağalarına 2000 kuruş, veladet-i hümayun hitamında ise enderun mehterlerine 400, birun mehterlerine 400, çengilere 200, köçeklere 40, Müslüman hanendelere 91, zımmi hanendelere 81, hayalbazanlara 40, meddahlara 30, yalancılara 10, kuklabazana 10, babalı ve oğullu kullara 10, şairanlara 25, kıptiyan çalgıcılara 10 kuruş ihsan verilmiştir¹⁶. II. Mahmud'un diğer şehzadesi Bayezid'in doğumunda ise (Mart-Nisan 1812) kilar ve seferli kethüdarları ağalarına 120 kuruş, dülbend, miftah ve peşkir ağalara 120 kuruş, enderun ağavatına 5500 kuruş ihsan verilmiştir¹⁷. II. Mahmud'un bir başka şehzadesi Abdülhamid (Mart-Nisan 1813) adlı şehzadenin veladetinin hitamında ise enderun mehterlerine 400, birun mehterlerine 400, Müslüman hanendelere 91, zımmi hanendelere 81, hayalbazanlara 40, meddahlara 30, yalancılara 10, kuklabazanlara 10, babalı oğullu kullara 10, şairanlara 2, perdebazan ve hokkabazlara 20, kıptiyan çalgıcılarına 10 kuruş¹⁸ ihsan verilmiştir. Bu bilgilerden hareketle velâdet-i hümayun sonrasında, sazandeler ve hanendelerin, meddahların, hayalcilerin, meddahların, kuklacıların, hokkabazların gösteriler yaparak saray halkını eğlendirdiğini ve bu sayede birçok görevlinin ihsan almasına vesile olduğu anlaşılmaktadır.

3. Doğumun Halka Duyurulması

Osmanlı Devleti'nde padişah çocuklarının doğumu İstanbul'un tüm sokaklarında bağırarak duyuru yapan dellâllar vasıtasıyla ve Topkapı Sarayı'nın deniz kıyısında yer alan toplardan top atışı yapılmak suretiyle halka duyurulurdu. Genellikle şehzade doğumlarında beş, sultanların doğumunda üç pare top atışı yapılırdı. Ancak sarayda uzun zaman sonra ilk defa bir hanedan çocuğu doğmuşsa, doğan çocuk kız veya erkek olsun beş pare top atışı yapılırdı¹⁹. Doğum haberi Osmanlı Devleti'nin diğer büyük eyaletlerine de gönderilir ve bu haber şer'i mahkemelerde sicillere işlenirdi²⁰.

Doğum haberini alan halk sevinç gösterilerinde bulunurdu. Şehzade ve sultan doğumları, tertip edilen eğlence ve şenliklerle kutlanırdı²¹. Fener ve fanuslarla donatılan tüm İstanbul'da halk gönüllerince eğlenirdi. Doğum için yapılan şenlikler 5 ila 7 gün arasında değişmekteydi²². Bu şenlikler padişahın ilk erkek çocuğu ise daha fazla gün donanma yapılarak kutlanır, diğer çocuklarda azalırdı²³. Mesela I. Ahmed'in (1603-1617) oğlu şehzade Osman [II. Osman] 4 Kasım 1604'de dünyaya geldiğinde yedi gün yedi gece şehir donanması yapılması için ferman buyrulmuş²⁴, IV. Mehmed'in (1648-1687) şehzadesi

¹³ TSMA, D, 66/1.

¹⁴ TSMA, D, 118/1.

¹⁵ Bk. Uluçay, *a.g.e.*, 130-131.

¹⁶ TSMA, D, 118/1.

¹⁷ TSMA, D, 118/1.

¹⁸ TSMA, D, 118/1.

¹⁹ Zeynep Tarım, "Osmanlı Devleti'nde Resmî Törenler ve Birkaç Örnek", *Osmanlı*, IX (Ankara 1999), s. 140-141. Yedikule'de bulunan toplardan da atış yapıldığı kaynaklarda rastlanmaktadır bk. Çağatay Uluçay, *Harem*, (İstanbul: Ötügen yay., 2011), 143-144.

²⁰ Dündar Alikılıç, *Osman'da Devlet Protokolü Ve Törenler İmparatorluk Seremonisi*, (İstanbul: Tarih Düşünce Kitapları, 2004), 170.

²¹ Haldun Eroğlu, "Şehzade", TDV İslâm Ansiklopedisi, XXXVIII (İstanbul 2010), s. 480.

²² Uluçay, *Harem*, 147-148.

²³ Uzunçarşılı, *a.g.e.*, 108.

²⁴ Nâimâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'imâ (Ravzatü'l-Hüseyn Fî Hulâsati Ahbârî'l-Hâfikayn)*, haz. Mehmet İpşirli, I, (Ankara: TTK, 2007), 289.

Mustafa 2 Haziran 1664'de dünyaya geldiğinde şehirde yedi gün yedi gece donanma tertip edilirken²⁵ IV. Mehmed'in 31 Aralık 1673 yılında doğan şehzadesi Ahmed için üç gün üç gece donanma düzenlenmesi emri verilmiştir²⁶. 6 Ekim 1692 yılında II. Ahmed'in (1691-1695), İbrahim ve Selim adında iki şehzadesi doğduğunda memalik-i mahrûsada üç gün üç gece donanma tertip edilmiştir²⁷. Ayrıca III. Mustafa'nın (1757-1774) ilk çocuğu kız olmasına rağmen çok uzun bir zaman sonra ilk defa hükümdar çocuğu doğduğu için (Hibetullah Sultan: 13 Mart 1759) yedi gün yedi gece kutlama yapılması için emir vermiş fakat halkın çok mutlu olup eğlendiklerini gördükten sonra kutlamaları on güne çıkarmış şehir de on gün on gece süren şenlikler yapılmıştır²⁸. Bu şenliğin uzun sürmesinde sarayda kırk yıldan beri şehzade ve sultan doğmayışının etkisi büyüktür²⁹.

Osmanlı Devleti'nde gerçekleşen velâdet-i hümayunlar hanedan için büyük bir önem arz etmekteydi ki zira bu doğumlar hanedanın devam edeceği anlamına geliyordu. Uzun süre sarayda doğum olmadığı zaman, hanedan üyeleri endişe içine girer, soyun devam etmesi için ellerinden geleni yaparlardı. Yıllar sonra gerçekleşen veladetler, büyük şenlik ve eğlencelerle kutlanırdı. Ancak her padişah çocuğunun veladetinin aynı sevinçle, aynı teşrifat kuralları çerçevesinde kutlandığını söyleyemeyiz. Bunda o dönemin mevcut koşulları, insanların istekleri, şehzade ve sultanların sayısının da etkili olduğunu söyleyebiliriz. Velâdet-i hümayun hakkında bilgi verdikten sonra bu makalenin asıl konusunu oluşturan XIX. yüzyıl padişahlarından Sultan Abdülaziz'in veladeti hakkında bilgi verilecektir.

4. Sultan Abdülaziz'in Doğumu

Sultan Abdülaziz 9 Şubat 1830 (15 Şaban 1245) tarihinde Pazartesi günü, saat 6 sıralarında ve berat gecesinde Eyüp civarındaki Beyhan Sultan Sarayı'nda dünyaya gelmiştir³⁰. Babası II. Mahmud³¹ (1808-1839), annesi Pertevniyal Valide Sultan'dır³².

Abdülaziz'in doğum haberi ilk olarak baltacılar kethüdası vasıtasıyla Bâbîâli'ye bildirilmiştir. Daha sonra sadaret karakulağı saraya gönderilerek Darüssaade Ağası'nın Bâbîâli'ye geleceği vakit tahkik ettirilmiştir. Askerler, mızıka takımı, kavaslar Bâbîâlinin dış kapısına doğru saf halinde dizilmiş, Kaymakam Paşa ise Divanhane'ye çıkacak kapının iç tarafına konulan bir iskemle üzerinde oturmuş vaziyette Darüssaade Ağası'nı karşılamak için beklemişlerdir. Kaymakam Paşa'nın sağında teşrifat kesedarı ve solunda bölükbaşı ağa bulunmaktadır. Darüssaade Ağası geldiğinde törenle karşılanmış ve Kaymakam Paşa yanına giderek onun elinden hatt-ı hümayunu öperek teslim almış ve sonra reisülküttaba vermiştir. Daha sonra arz odasına geçilmiş ve Kaymakam Paşa mührü açarak hatt-ı hümayunu okumuştur. Duacı çavuşun duasından sonra Arz odasında Darüssaade Ağası ve Kaymakam Paşa oturmuş, dizlerine beyaz şallar konmuş, tatlılar, kahve ve çubuk (tütün) servis edilmiştir. Ertesi gün rikâb resmine kimlerin

²⁵ Râşid Mehmed Efendi Çelebizâde İsmail Âsım Efendi, *Târîh-i Râşid ve Zeyli (1071-1141/1660-1729)*, haz. Abdülkadir Özcan vd., I, (İstanbul: Klasik yay., 2013), 49. Bazı kaynaklar şehzadelerin doğumu hakkında ayrıntılı bilgiler verirken bazı kaynaklar sadece doğum tarihini vermekle yetinmişlerdir (IV. Mehmed'in şehzadeleri Mustafa ve Ahmed'in doğumu hakkında bk. Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekayîât Tahlil ve Metin (1066-1116/1656-1704)*, haz. Abdülkadir Özcan, (Ankar: TTK, 1995), 255.)

²⁶ Râşid Mehmed Efendi Çelebizâde İsmail Âsım Efendi, *a.g.e.*, 177.

²⁷ Râşid Mehmed Efendi Çelebizâde İsmail Âsım Efendi, *a.g.e.*, 433; Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *a.g.e.*, 437.

²⁸ Ayrıntılı bilgi için bk. Mehmet Arslan, *Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri "Haşmet Sürnâmesi"*, 6-7, (İstanbul: Çamlıca yay., 2011).

²⁹ Kemal Beydilli, "Mustafa III", TDV İslâm Ansiklopedisi, XXXI (İstanbul 2006), 282. Ayrıca bk. Kemal Beydilli, "III. Mustafa (1757-1774). Kaynarca Öncesi Bir Padişah Portresi", *Ottoman Studies*, band 8, (Almanya :2019), 189-245.

³⁰ T SMA, E. 690/4; T SMA, D. 5252/4; AE. SMHD.II, 8/41; BOA, Sadaret Defterleri (A.d.), 363, s. 4.

³¹ T SMA, E. 597/14.

³² Bk. Ali Akyıldız, "Müsrif, Fakat Hayirsever: Pertevniyal Valide Sultan", *Osmanlı Araştırmaları*, XLVII (2016): 345-346; Ali Akyıldız, "Pertevniyal Vâlîde Sultan", TDV İslâm Ansiklopedisi, XXXIV (İstanbul 2007), s. 239-240.

geleceğini bildiren sadrazamın telhisi reisülküttap tarafından bir yastık üzerinde darüssaade ağasına verilmiş ayrıca yakası sırmalı harvani ve dülbende sarılı şekilde muhafaza edilmiş mücevher kutu, teşrifati efendi tarafından yine Darüssaade Ağası'na sunulmuştur. Bundan sonra şerbet, gülsuyu ve buhur merasimi yapılmıştır. Telhis ve verilen hediyeler Darüssaade yazıcısına verilmiş ve saraya gitmek üzere harekete geçen Darüssaade Ağası'na uğurlama merasimi yapılmıştır. Bu merasim süresince Darüssaade Ağası'na 12.000, orada görevli hademelere 500, duacı çavuşa 100, kara kulağa 500 kuruş olmak üzere toplamda 17.000 kuruş masraf edilmiştir.³³

Sultan Abdülaziz dünyaya geldiğinde doğum haberi Hazine vekili Abdullah Ağa vasıtasıyla II. Mahmud'a bildirilmiş, tekrar şehzade babası olduğundan dolayı çok mesut olan padişah bu şehzadeye "Abdülaziz" ismini vermiştir. Şehzade doğumunu Darüssaade Ağası Bâbü'lî'ye, Silahtar Ağa seraskerliğe giderek müjdelemiş ve ertesi günün sabahında şeyhülislam, kaymakam ve serasker saraya giderek padişaha tebriklerini ilemişlerdir. Doğumdan sonra Enderun-ı humâyun ağalarına altın ihsan edilmiştir³⁴. Sultan Abdülaziz'in doğumu bir hatt-ı hümayunla sadrazama bildirilmiş³⁵, sadrazam Reşid Mehmed Paşa (1829-1833)³⁶ ise velâdet sebebiyle II. Mahmud'u tebrik için bir arıza kaleme almıştır³⁷.

Sultan Abdülaziz'in velâdeti şehrin her tarafında yedi gün boyunca üçer nöbet toplar atılmak suretiyle halka duyurulmuştur³⁸. Şehzade doğumunu haber alan halk da bu haberi sevinçle karşılayarak doğum münasebetiyle yapılan şenliklerde gönüllerince eğlenmiştir. Doğumdan sonra şehirde yedi gün yedi gece fişek donanması tertip edilmiş ve bu donanmanın yanı sıra sarayda her gün rakkaseler eşliğinde çeng ve rebab çalınarak müzik gösterileri sahnelenmiştir³⁹.

Sultan Abdülaziz'in doğumu Osmanlı Devleti'nin çeşitli eyaletlerine de ferman gönderilerek haber verilmiş ve şehzadenin velâdeti mahkemelere kayıt edilerek tüm Osmanlı toprakları genelinde de top atışı ve şenliklerle kutlanmıştır. Mesela Sakız Adası'nda velâdet tarihi mahkemede kaydedilmiş ve adada velâdet dolayısıyla yedi gün boyunca top ve tüfek şenlikleri düzenlenmiştir.⁴⁰ Yine Drama'da, Gümülcine ve Alasonya'da şehzade Abdülaziz'in velâdeti kadılar tarafından kayıt edilerek top ve tüfek şenliğiyle kutlanmıştır.⁴¹

Hızır İlyas eserinde Sultan Abdülaziz'in velâdetini şu sözlerle aktarmaktadır:

"İşbu şeh-ri Şâban-ı şerîfin on beşinci isneyn günü, hâkân-ı â'zam, sultan-ı muazzam efendimizin mübârek sulb-ı pâklerinden yine bir şehzâde-i servâzâdeleri zîb-i arâyiş-i gehvâre-i vücûd ve nakş-ı zibâyiş-i evreng-i şühûd oldukları haber-i meserret-eseri, hazine vekili Paşacırağı Abdullah Ağa vâsıtasıyla sem'-i şâhâneye vâsıl ve o anda derecesiz safâ-yı ruhânî hâsıl olup, hemen ism-i sâmilere Sultan

³³ A.d. 363, s. 4-5.

³⁴ Hâfız Hızır İlyas Ağa, *Osmanlı Sarayında Gündelik Hayat Letâif-i Vekâyi'-i Enderûniyye*, haz. Ali Şükrü Çoruk, (İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2011), 530.

³⁵ AE. SMHD.II, 8/41.

³⁶ İsmail Hami Danişmend, *İzâhlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, V, (İstanbul: Türkiye yay., 1971), 74.

³⁷ TSMA, E. 281/26.

³⁸ AE. SMHD.II, 8/41; C. AS. 782/33109-2.

³⁹ Hâfız Hızır İlyas Ağa, *a.g.e.*, 530.

⁴⁰ C. SM. 49/2477.

⁴¹ C. SM. 114/5715; C. DH. 206/10289. Ayrıca Sultan Abdülaziz'in doğum günü tahta geçtikten sonra da her tarafa haber vermek suretiyle kutlanmaktaydı. Bu yerlerden biri de Belgrad'dı. Belgrad'da da yirmi bir pare top atışıyla Sultan Abdülaziz'in 32. yaş günü törenlerle kutlanmıştır (19 Şaban 1278/19 Şubat 1862 tarihli belge; A. MKT. UM. 542/27).

Abdülaziz tesmiye buyrulduğu ilân ve kâide-i kadîme-i devlet-i fahîme üzere yedi gün ve yedi gece fişek donanması olmasına ruhsat-ı şâhâne erzân buyrulmakla..."⁴²

Hafız Hızır İlyas eserinde şehzadenin doğumundan ve bütün bu eğlence ve ihsanlardan duyduğu sevinci dile getirmenin zor olduğunu fakat acizane şükür ve teşekkürünü göstermek için bir kıta dua kaleme aldığını ifade eder:

*Bir velî-nîmetim vardır benim kim Nevresâ
Gördüğüm in 'âmını ihsânını etsem hesâb
Nüsha-i ta 'dâd-ı a 'dâdında olup intihâ
Evvel dibâcede lâzım gelir temme 'l-kitâb*⁴³

Yukarıda şehzade doğumlarında tarih düşürüldüğünü ifade etmiştik. Hızır İlyas, Sultan Abdülaziz'in doğumuna da birçok tarih düşürüldüğünü fakat bunlardan sadece ikisinin kendisinde mevcut olduğundan bahseder. Bunlardan biri hazine odasından Ekmel Bey'in;

*Nazm u nesre oldu dest-res nev-heves Ekmel yine
Âlemi hep kaldı şen şehzâdemiz Abdülaziz*

Çantacı Nazif Efendi'nin ise;

*"Şevk ü şâdiyle Nazîfâ söyledim târîh-i tâm
Âlemi etdi aziz şehzâdemiz Abdülaziz"* düşürdükleri tarihlerdir⁴⁴.

Osmanlı Devleti'nin vakanüvislerinden olan Ahmed Lütfi eserinde Sultan Abdülaziz'in 9 Şubat 1830 tarihinde berat gecesinde Eyyüb-i Ensâri civarındaki II. Mahmud'un kız kardeşi Esmâ Sultan Sarayı'nda⁴⁵ dünyaya geldiğini ifade etmiş ve doğumuna bir tarih düşürmüştür:

*Cevher-i tarihi tenvir etdi mehd-i devleti
Nûr-ı hak Abdülaziz Sultan doğdu müjde-bâd*⁴⁶

Osmanlı hanedanına yeniden bir şehzade dünyaya getiren Pertevniyal Valide Sultan'ın haremde kendisine tahsis edilen odasına şehzade doğumundan ötürü yeni eşyalar ve mücevherler getirilmiştir⁴⁷. Bu hediyeler arasında; *"mücevher arasında pırlanta elmas ile müzeyyen maşallah, pırlanta elmaslı horos mahmuzu, sim kaplama bağa"* gibi eşyaların bebeğin nazardan korunması için kullanıldığını söyleyebiliriz. Ayrıca yeni doğan şehzade için odaya; *"ceviz beşik ve kundak yorganı"* teslim edilmiştir.

Odanın yeniden dekorasyonu için ise; *"pırlanta elmas ile müzeyyen mücerred zümrüd âvîze, pırlanta elmas ile müzeyyen kırmızı yakut avize, pırlanta elmas ile müzeyyen pîrûze avize"* hareme teslim edilen nadide eşyalardandır. Odanın genel ihtiyaçları için; *"yaldızlı nuhas leğen, yaldızlı nuhas tas, yaldızlı nuhas abdest leğeni, penbeli dülbend yorgan şiltesi, dülbend yorgan çarşab, dülbend minder şiltesi"* verilmiştir.

⁴² Hâfız Hızır İlyas Ağa, *a.g.e.*, s. 530.

⁴³ Hâfız Hızır İlyas Ağa, *a.g.e.*, s. 530.

⁴⁴ Hâfız Hızır İlyas Ağa, *a.g.e.*, s. 531.

⁴⁵ Eyüp'te Bahariye sahilinde Bostan iskelesinin yanında sırayla Beyhan, Hadice ve Esmâ Sultan'a ait yalılar bulunmaktaydı. Dolayısıyla Lütfi Efendi'nin yalıları karıştırmış olması ihtimal dahilindedir (bk. Türkan Duran, "I. Abdülhamid'in Kızı Esmâ Sultan'ın Hayatı (1778-1848)", (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2007), 50.

⁴⁶ Ahmet Lütfi Efendi, *Târîh-i Lütfi*, II, (İstanbul: Matbaa-i Amire, 1291), 174.

⁴⁷ TSMA, D. 239/1.

Şehzadenin annesi için verildiğini tahmin ettiğimiz; “kırmızı yakut yüzük, pîrûze/firuze, şeşhane zümrüd” ise mücevherler arasındadır. Ayrıca Sultan Abdülaziz’in validesine elbise bedeli üzere 7.500 kuruş ihsan edilmiştir⁴⁸. Odada bulunanların kullanması için ayrıca şu eşyalar da verilmiştir: “şal takye, dülbend takye, penbeli kışlık dülbend entari, penbeli kışlık dülbend içlik, penbeli dülbend etek bezi, penbeli dülbend kol bezi, penbeli dülbend ayak bezi, penbeli dülbend yorgan şiltesi, düz şal parçası, hindî düz dülbend, kışlık dülbend, al atlas, kılbadanlı nimten”. Doğum müjdesi olarak hareme teslim edilen bu eşyalara baktığımızda XIX. yüzyılda Osmanlı sarayında doğum sonrası yapılan geleneklerden ve bu dönemin maddi kültürünü anlayabilmemiz açısından önemlidir.

Şehzade doğumundan sonra sadece valideye değil saray görevlilerine de ihsanlar veriliyordu. Abdülaziz’in doğumundan sonra da saraydaki görevlilere ihsanlar verildiğini kaynaklardan öğrenebiliyoruz⁴⁹. Sultan Abdülaziz’in veladetinin birinci günü validesi başta olmak üzere, hazinekar ustaya, ebe kadınlara, silahtar ağaya, babüssaade ağasına, rikabdar ağaya, has odabaşı ağaya, dülbend ağasına, hazine-i hümayun ağasına, kilar kethüdasına, seferli kethüdasına, miftah ağasına, peşkir ağasına, imam-ı evvel ve sâni efendi dâilerine, Galata ağasına, saray ağasına, saray kethüdasına, katib-i evvel ve miftah ve serhüddam-ı hazine kullarına, şerbetçi ağaya, sırkatibi efendinin yamağına, çantacıya, ikinci kullukçuya, Hane-i hassa ağalarına, Darüssaade ağalarına, Babüssaade ağalarına, hazine-i hümayun ağalarına, kilar-ı hassa ağalarına, hane-i seferli ağalarına, Râmi mevkib-i hümayunda süvari ve mızıkacı ağalara, Galata Saray’da mevcut ağalara, teberdaran-ı hassa kullarına ihsanlar verilmiştir.

Sultan Abdülaziz’in veladetinin ikinci ve üçüncü günü padişah II. Mahmud’un Râmi mevkiinde olduğunu görmekteyiz. Padişah bu civarda iken doğum müjdesi olarak Silahdar Ağa’ya, sırkatibi Efendi’ye, Baş Ağa’ya, Mustafa Ağa’ya, Hazine-i hümayun kethüdasına, Mabeyn-i hümayun hademelerine, kahveci, şerbetçi ağaları ve güğümcü ağalara, Dülbend ağaya, tablakarlara, Topkapı, Beşiktaş, Çırağan ve Şemsi Paşa bekçilerine, mabeyn kapıcısına, dolabçılara, bahçıvan ve suyoçulara, Râmi Çiftliği kışlağındaki kapıcılara, iskemlecibaşına, Gülhane kasr-ı hümayunu bekçisi ve neferâtına, kozbekçi ve teberdaran-ı atik neferâtına, helvacılara, on adet kayıkçılara, saray hademelerine, tebdil uşaklarına, Râmi Çiftliği kışlağında kapıcılara, sancakdarlar ve diğer bazı görevlilere ihsan verilmiştir. Yine bu ihsanların miktarı değişiklik göstermektedir.

Sultan Abdülaziz’in veladet kutlamalarının son gününde ise baş musahib ağa ve diğer musahib ağalara, baş çavuş ağa ve diğer çavuş ağalara, enderun mehter ağalarına, birun mehterleri, hayalbazan, meddahan, çengiyen, köçekler, perdebazan, hokkabazan, kuklabazan ve kıptiyan çalgıcılarına ihsan verilmiştir.

Sultan Abdülaziz’in velâdetinde yukarıda değindiğimiz tüm bu kişilere ihsan olarak verilmesi için Darphane-i Âmire’den 112.920,5 kuruş para çıkarılması hazine kayıtlarında yer almıştır⁵⁰.

Bu verilere baktığımızda XIX. yüzyılda bir veladet gerçekleştiğinde kimlere ne kadar ihsan verildiği, o dönemde hangi saray görevlilerinin bulunduğu, veladet kutlamalarının kaç gün sürdüğü hakkında bilgi edinebiliriz. En sonda ek olarak vereceğimiz tabloda görüleceği üzere ihsanların miktarı görevlilerin kıdemine göre değişmektedir. Mesela Enderun içerisinde bulunan koğuşlardan has odalı 34 nefer ağanın her birine 40 kuruş ihsan verilirken, hazine, kiler ve seferli odasında bulunan ağalara onar kuruş, teberdaran-ı hassaya ise beşer kuruş ihsan verilmiştir. Ayrıca veladetin son gününde ihsanların verildiği kişiler ve veladet kutlamalarında ne tür eğlenceler tertip edildiği hakkında fikir edinebiliriz. Şöyle ki veladet

⁴⁸ TSMA, D. 239/1.

⁴⁹ TSMA, D. 2476/8.

⁵⁰ TSMA, D. 2476/8.

sonrasında sarayda veya saray dışında hayalcilerin, meddahların, kuklacıların, hokkabazların çeşitli marifetlerini sergilediğini, müzikler eşliğinde köçeklerin ve çengilerin dans ettiğini, Enderun ve Birun mehterlerinin de veladet kutlamalarına iştirak ettiğini söyleyebiliriz.

Sultan Abdülaziz'in doğumu ile birlikte saray teşrifatı ve teşkilatında birtakım değişikliklere gidilmiştir. II. Mahmud, şehzade veya sultanların doğumu münasebetiyle gerçekleştirilen törenler ve verilen hediyelerin padişah ve devlet görevlilerini maddi açıdan zor duruma sokmasından dolayı hediye ve bahşişlerin azaltılmasını içeren yeni teşrifat kuralları ortaya koymuş ve bu kurallara uyulması konusunda sadrazamı uyarmıştır. Mesela daha önceden padişah çocuğu dünyaya geldiği vakit doğumu sadrazama müjdeleyen Darüssaade ağasına elli kese (25.000 kuruş), 10.000 kuruş değerinde mücevher, kürk, donanmış at verilirken Sultan Abdülaziz'in doğumunda Darüssaade ağasına verilen hediyeler 17.000 kuruş kadardır. Aynı zamanda sadrazam ve sadaret kethüdası tarafından padişaha verilen donanmış at verme zorunluluğu ortadan kaldırılmıştır. Doğumun üçüncü günü İstanbul'daki selatin camilerinde bulunan şeyhlere kahve ikramı ve para ihsanında bulunulmuştur.⁵¹ Teşrifattaki bu değişiklik nedeniyle Sultan Abdülaziz'in doğumunda yapılan harcamaların önceki dönemlere göre düşük olduğu görülmektedir.

Bu anlatılanlar haricinde Abdülaziz'in doğumundan hatıra bir arşiv bulgusu tespit edilmiştir. Osmanlı Arşivi'nde Mabeyn-i Hümayun evrakları arasında yer alan bu belgenin üst ve alt tarafında küçük bir el izi bulunmakta ve belgenin sol orta kısmına şu açıklama yazılmıştır: "*Necâbetlü Sultan Abdülaziz hazretleri dünyaya kadem basdıkları vakitte kendi mübarek yed-i şeriflerinin basdığı nişan ve resm-i bergüzar olmak himmetinde tahrir ebtidar olundu.*"⁵². Bu iki küçük el izinin Sultan Abdülaziz'e ait olduğu aşikardır. Kuvvetle muhtemel şehzade Abdülaziz doğduğunda saray mâiyyeti arasında sevinçle karşılanmış, geleneksel törenler düzenlenmiştir. Şüphesiz bu doğuma en fazla sevinenlerin başında padişah yani II. Mahmud ve bebeğin annesi Pertevniyal Valide Sultan gelmektedir. Sultan Abdülaziz doğduktan sonra elleri mürekkebe batırılarak sağ eli belgenin alt kısmına, sol eli ise belgenin üst kısmına bastırılması suretiyle bebek Abdülaziz'in el izi çıkarılmış olmalıdır. Belgedeki açıklamaya göre böyle bir faaliyette bulunulmasının nedeni şehzadenin doğumu dolayısıyla bir hatıra bırakmaktır. Düşündükleri gibi de oldu; Sultan Abdülaziz'in el izi günümüze bir hatıra olarak kaldı. Ancak Sultan Abdülaziz'in elleri ileride tartışmalara sebebiyet veren önemli bir hadiseye de kapı açacaktır.

Bilindiği üzere Sultan Abdülaziz iki elinin bileklerinden kesilmek suretiyle ölü vaziyette bulunmuştur.⁵³ Bu hadise intihar⁵⁴ olarak kamuoyuna duyurulmuşsa da II. Abdülhamid döneminde yapılan mahkeme kararında Sultan Abdülaziz'in intihar etmediği, katledilerek öldürüldüğü açıklanmıştır. Failler mahkemede yargılanıp idam cezası verilmesine rağmen II. Abdülhamid bu cezayı müebbet kürek cezasına çevirmiştir⁵⁵. Daha sonraki tarihçilerden Abdurrahman Şeref ve İbnülemin Mahmut Kemal İnal, Abdülaziz'in katledildiğine dair kesin bir şey söylemekten imtinâ etmişlerdir⁵⁶. Osmanlı Devleti'nde

⁵¹ Ali Akyıldız, "Modern Bir Geleneğin Tarihteki İzdüşümü: Bebek (Sultan) Abdülaziz'in Elinin İzleri", *Toplumsal Tarih* 324 (Aralık 2020): 64; A.d., 363, s. 5.

⁵² Mabeyn-i Hümayun Evrakı (MB), 939/60. (Ali Akyıldız bu notun Pertevniyal Valide Sultan'ın el yazısı olduğunu ifade etmektedir bk. Ali Akyıldız, a.g.m., 66).

⁵³ Vefat tarihi: 12 Cumâdelevvel 1293/5 Haziran 1876 Pazar (Y. PRK. SGE. 1/2; TSMA, E. 860/31).

⁵⁴ Sultan Abdülaziz'in cesedini inceleyen ve intihar ettiğine hükmeden 19 doktorun isminin bulunduğu rapor hakkında bk. HR. TO. 516/54.

⁵⁵ Cevdet Küçük, "Abdülaziz", *DİA*, I (İstanbul 1988), 184-185.

⁵⁶ Turgut Subaşı, "Sultan Abdülmecid ve Sultan Abdülaziz", *Türkler*, XII (Ankara 2002), s. 778. Ayrıca Sultan Abdülaziz'in ölüm hadisesi için bk. Mustafa Göleç, "II. Abdülhamid ve II. Meşrutiyet Devri Tarih Ders Kitapları ile İlgili Monografilerde Abdülaziz'in Katli Yahut İntiharı Meselesi", *Sultan Abdülaziz ve Dönemi Sempozyumu 12-13 Aralık 2013, Ankara Ordu ve Siyaset Bildiriler*,

hanedan ve hanedan üyelerinin kanını akıtmak geleneğe aykırıydı bu yüzden hanedan üyeleri boğdurulmak suretiyle öldürülmüşlerdir. Sultan Abdülaziz'in katledildiği varsayımına bakacak olursak sabık padişahın failleri gerçeğin gün yüzüne çıkmaması için padişahı önce boğup sonra bileklerinden makasla kesmiş olabilir. Eğer tam tersine intihar ettiği varsayımı kabul edilirse bir makasla bir bileğin kesilip, kesilmiş bir bilekle diğer bileğin kesilmesinin tıbben mümkün olmayacağı tahmin edilebilir.

Kim tarafından yazıldığı belli olmayan imzasız bir belgedeki ifadeye göre Sultan Abdülaziz vefat ettiğinde üzerinde bulunan kanlı elbisenin konulduğu boğça üzerinde şunlar yazılmıştır:

“Cennemekân firdevs-i âşiyân Sultan Abdülaziz Han ibn Sultan Mahmud Han-ı sâni hazretlerinin 1293 senesi Cemaziyelevvelin yedinci salı günü Beşiktaş Sahilsarayı hümayyununda iken sabahleyin saat on ikide hal' edilip yevm-i mezkurde sabahleyin Yeni Saray harem-i hümayyununa getirülüb saray-ı hümayyunu mezkûrda üç gece yattukdan sonra Ortaköy civarında vâkı' müceddeden inşa olunan Feriye sahil sarayına nakl ettirilüb ikinci pazar günü sabahleyin saat üçte kendüsi iki kollarının kan damarlarını mikraz kat' eyleyerek irtihal darü'l-bekâ etmiş hal olunduğu fi Ca 7 sene 283 yevm-i salı”⁵⁷.

Sultan Abdülaziz'in oğlu Yusuf İzzeddin Efendi'nin de aynı akıbete uğraması şaşırtıcıdır. Yusuf İzzeddin Efendi yatağında sol kol damarı kesilmiş vaziyette ölü olarak bulunmuştur. Kimilerine göre kanser hastalığından dolayı ruhen sıkıntılı bir evre geçirdiğinden dolayı intihar ettiği, kimilerine göre devletin kötü durumuna üzüldüğü için intihara kalkıştığı, bazılarına göre ise ittihatçılar tarafından öldürüldüğü söylenmektedir⁵⁸. Baba ve oğulun şüpheli akıbetleri hâlen tartışılmaktadır.

(2014): 33-63; Ahmet Özcan, “Sultan Abdülaziz Öldürüldü mü, İntihar mı Etti?”, *Sultan Abdülaziz ve Dönemi Sempozyumu 12-13 Aralık 2013, Ankara Ordu ve Siyaset Bildiriler*, (2014): 1-13.

⁵⁷ TSMA, E. 860/31.

⁵⁸ Ayrıntılı bilgi için bk. Hasan Ünlü, “Veliâhd Yusuf İzzeddin Efendi (1857-1916)” (Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, 2019.)

Sonuç

Osmanlı Devleti'nde teşrifat kurallarına riayet etmek son derece mühimdi. Sarayda, daha önce belirlenen kaidelere göre bir düzen oluşturuluyor ve uygulanıyordu. Padişah çocuklarının doğumu da daha önceden belirlenen teşrifat kuralları çerçevesinde kutlanır, merasim düzeni bu kurallara göre oluşturulurdu.

Sultan Abdülaziz'in doğumundan itibaren teşrifatta bir takım değişimler meydana gelmiştir. II. Mahmud oğlu Abdülaziz'in doğumu ile birlikte doğum dolayısıyla yapılacak olan harcamaların azaltılmasını istemiş ve teşrifat kuralları da bu doğrultuda değiştirilmiştir. Sultan Abdülaziz'in doğumunda dikkat çeken hususlardan biri de doğumundan sonra alınan el izidir. Osmanlı kaynaklarında böyle bir teamülün varlığından söz edilmediği gibi arşiv kaynaklarında da benzeri bir örneğine rastlanmamıştır. Bebeklerin el izinin alınmasının geçmişte ve günümüzde gelenek haline dönüşmediğini ancak bu belge vasıtasıyla 1830 tarihinde saray içerisinde böyle bir uygulamanın gerçekleşmiş olduğunu söylemek mümkündür.

Neticede doğumunun büyük sevinçlere yol açtığı, devlete çeşitli hizmetlerde bulunmuş bir hükümdarın Sultan Abdülaziz'in kişiliği, yaşamı, icraatları, hal edilmesi, ölüm hadisesi tartışılmaya devam edecektir. Bu makalede sadece Sultan Abdülaziz'in veladetinin detaylarını içeren bir panorama çizilmiştir.

Kaynakça

Arşiv Kaynakları

- Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Ali Emiri Mahmud II (AE. SMHD.II), 8/41.
BOA, Cevdet Askeriye (C. AS.), 782/33109.
BOA, Cevdet Dahiliye (C. DH.), 206/10289.
BOA, Cevdet Saray (C. SM.), 49/2477.
BOA, C. SM. 114/5715.
BOA, Hariciye Nezareti Tercüme Odası (HR. TO.), 516/54.
BOA, Mabeyn-i Hümayun Evrakı (MB), 939/60.
BOA, Mektubi Kalemi Evrakı Umum Vilayat Evrakı (A. MKT. UM.), 542/27.
BOA, Plan-Proje-Kroki Plan-Projeler (PLK, p.) 1076/1.
BOA, Sadaret Defterleri (A.d.), 363, s. 4.
BOA, Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Defter (TSMA, D.), 66/1.
BOA, TSMA, D. 118/1.
BOA, TSMA, D. 5252/4.
BOA, TSMA, D. 239/1.
BOA, TSMA, D. 2476/8.
BOA, Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Evrak (TSMA, E.), 125/51.
BOA, TSMA, E. 690/4.
BOA, TSMA, E. 597/14.
BOA, TSMA, E. 281/26.
BOA, TSMA, E. 860/31.
BOA, Yıldız Mabeyn Erkânı ve Saray Görevlileri Maruzatı (Y. PRK. SGE.), 1/2.

Kaynak Eserler ve İncelemeler

- Acar, Funda, “Osmanlıda Padişah Oğulları ve Kızlarının Eşitlendiği Alan: Teşrifat”, *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 14/XXVII (2015): 183-202.
Ahmed Cevdet Paşa, *Târîh-i Cevdet*, haz. Şevki Nezih Aykut, II. Cilt-I. Kitap, Ankara: TTK, 2018.
Ahmet Lütfi Efendi, *Târîh-i Lütfî*, II, İstanbul: Matbaa-i Amire, 1291.
Akyıldız, Ali, “Müsrif, Fakat Hayırsever: Pertevniyal Valide Sultan”, *Osmanlı Araştırmaları*, XLVII (2016): 307-352.
Akyıldız, Ali, “Pertevniyal Vâlîde Sultan”, TDV İslâm Ansiklopedisi XXXIV (İstanbul 2007), ss. 239-240.
Akyıldız, Ali, “Modern Bir Geleneğin Tarihteki İzdüşümü: Bebek (Sultan) Abdülaziz’in Elinin İzleri”, *Toplumsal Tarih*, 324 (Aralık 2020): 62-67.
Ali Seydi Bey, *Teşrifat ve Teşkilatımız*, İstanbul: Tercüman yay., tarihsiz.
Alikılıç, Dündar, *Osman’da Devlet Protokolü Ve Törenler İmparatorluk Seremonisi*, İstanbul: Tarih Düşünce Kitapları yay., 2004.

- Arslan, Mehmet, *Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri "Haşmet Sûrnâmesi"*, 6-7, İstanbul: Çamlıca yay., 2011.
- Beydilli, Kemal, "Mustafa III", TDV İslâm Ansiklopedisi XXXI (İstanbul 2006), ss. 280-283.
- Beydilli, Kemal, "III. Mustafa (1757-1774). Kaynarca Öncesi Bir Padişah Portresi", *Ottoman Studies*, band 8 (2019): 189-245.
- Danişmend, İsmail Hami, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, V, İstanbul: Türkiye yay., 1971.
- Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekayiât Tahlil ve Metin (1066-1116/1656-1704)*, haz. Adbülkadir Özcan, Ankara: TTK, 1995.
- Duran, Türkan, "I. Abdülhamid'in Kızı Esma Sultan'ın Hayatı (1778-1848)", Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2007.
- Eroğlu, Haldun, "Şehzade", TDV İslâm Ansiklopedisi XXXVIII (İstanbul 2010), ss. 480-483.
- Göleç, Mustafa, "II. Abdülhamid ve II. Meşrutiyet Devri Tarih Ders Kitapları ile İlgili Monografilerde Abdülaziz'in Katli Yahut İntiharı Meselesi", *Sultan Abdülaziz ve Dönemi Sempozyumu 12-13 Aralık 2013, Ankara Ordu ve Siyaset Bildiriler*, (2014): 33-63.
- Hâfız Hızır İlyas Ağa, *Osmanlı Sarayında Gündelik Hayat Letâif-i Vekâyi'-i Enderûniyye*, haz. Ali Şükrü Çoruk, İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2011.
- Küçük, Cevdet, "Abdülaziz", TDV İslâm Ansiklopedisi I (İstanbul 1988), ss. 179-185.
- Nâimâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'imâ (Ravzatü'l-Hüseyn Fî Hulâsati Ahbâri'l-Hâfikayn)*, haz. Mehmet İpşirli, I-II-III-IV, Ankara: TTK, 2007.
- Râşid Mehmed Efendi Çelebizâde İsmail Âsım Efendi, *Târih-i Râşid ve Zeyli (1071-1141/1660-1729)*, haz. Abdülkadir Özcan vd., c. I-II-III, İstanbul: Klasik yay., 2013.
- Özcan, Ahmet, "Sultan Abdülaziz Öldürüldü mü, İntihar mı Etti?", *Sultan Abdülaziz ve Dönemi Sempozyumu 12-13 Aralık 2013, Ankara Ordu ve Siyaset Bildiriler*, TTK yay, Ankara 2014, 1-13.
- Subaşı, Turgut, "Sultan Abdülmecid ve Sultan Abdülaziz", *Türkler*, XII (Ankara 2002), ss. 753-781.
- Tarım, Zeynep, "Osmanlı İstanbul'unda Merasim ve Teşrifata Dair Kaynaklar", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 8/XVI (2010): 131-148.
- Tarım, Zeynep, "Osmanlı Devleti'nde Resmî Törenler ve Birkaç Örnek", *Osmanlı*, IX (Ankara 1999), ss. 133-142.
- Tayyâr-zâde Atâ, *Osmanlı Saray Tarihi-Târih-i Enderûn*, haz. Mehmet Arslan, I-V, İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2010.
- Uluçay, Çağatay, *Harem*, İstanbul: Ötüken yay., 2011.
- Uluçay, Çağatay, *Padişahın Kadınları ve Kızları*, Ankara: TTK, 2001.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilâtı*, Ankara: TTK, 1988.
- Ünlü, Hasan, "Veliahd Yusuf İzzeddin Efendi (1857-1916)", (Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul 2019).

Sultan Abdülaziz'in Velâdet-i Hümâyunu'nun Birinci Gününde Verilen İhsanlar⁵⁹			
Kime Verildiği	Nefer Sayısı	Bir günlük ihsan (kuruş)	Bir aylık ihsan (kuruş)
Vâlîde-i muhteremleri hazretlerine		15.000	
Hazînedar usta câriyelerine		25.000	
Ebe kadın câriyelerine		2.500	
İhsan? olarak harem-i muhtereme teslim olunan		2.500	
Silâhdar-ı hazret-i cihandârî ağa kullarına		220	
Babüssaâde ağası ağa kullarına		100	
Rikâbdar ağa kullarına		80	
Hasodabaşı ağa kullarına		80	
Dülbend ağasına		60	
Hazine-i hümâyun ağası kethüdâsına		220	
Kilâr kethüdâsına		100	
Seferli kethüdâsına		100	
Miftah ağasına		60	
Peşkir ağasına		60	
İmam-ı evvel ve sâni efendi dâilerine		160	
Galata ağası ağa kullarına		40	
Saray ağası kullarına		30	
Saray kethüdâsı kullarına		30	
Katib-i evvel ve miftah ve serhüddam-ı hazîne kullarına		180	
Şerbetçi ağa kullarına		20	
Sirkâtibi efendinin yamağı kullarına		20	
Çantacı kullarına		40	
İkinci kullukçu kullarına		20	
Hane-i hassa ağaları kullarına	34	1.360 (40 kuruştan)	4080
Darüssaâde ağaları kullarına		1.000	3000
Babüssaâde ağaları kullarına	31	310 (10'ar kuruştan)	930
Hazîne-i hümâyun ağaları kullarına	43	430 (10'ar kuruştan)	1290
Kilar-ı hassa ağaları kullarına	46	460 (10'ar kuruştan)	1380
Hane-i seferli ağaları kullarına	44	440 (10'ar kuruştan)	1320
Râmi mevhib-i hümâyunda süvari ve muzıkacıyan ağalar kullarına	304	3040 (10'ar kuruştan)	9120
Galata Sarayı hümâyununda mevcut ağavat kullarına	212	1.060 (5'er kuruştan)	
Teberdaran-ı hassa kullarına	109	545 (5'er kuruştan)	1635

⁵⁹ TSMA, D. 2476/8.

Sultan Abdülaziz'in Velâdetinin İkinci Gününde Râmi Mevkib-i Hümâyûnunda Verilen İhsanlar			
Kime Verildiği	Nefer Sayısı	Bir günlük ihsan (kuruş)	Bir aylık ihsan (kuruş)
Sofalılar kullarına		500	
Silâhdar Ağa'ya		88	
Sırkâtibi Efendi'ye		33	
Baş Ağa kullarına		33	
Mustafa Ağa'ya		33	
Hazîne-i hümâyûn kethüdâsına		33	
Mabeyn-i hümâyûn hademelerine		190	
Kahveci, şerbetçi ağaları ve güğümcü ağalara		70	
Dülbend ağa ve iki aded kuşçu ve tablakârlara		60	
Nân-ı aziz getüren ortak kullarına		20	
Topkapı ve Beşiktaş ve Çırağan ve Şemsi Paşa bekçiyan kullarına		105	
Mabeyn kapıcısı kullarına		6	
Neferâtı kullarına		12	
Dolabcı kullarına		15	
Bağçevanân ve suyolcu kullarına		115	
Râmi Çiftliği kışlağında kapıcılar kullarına		20	
İskemlecibaşı kullarına		10	
Gülhâne kasr-ı hümâyûnu bekçisi ve neferâtı kullarına		44	
Kozbekçi ve teberdaran-ı atik neferâtı ve bazı kullara		3.000	

Sultan Abdülaziz'in Velâdetinin Üçüncü Gününde Râmi Mevkib-i Hümâyûnunda Verilen İhsanlar			
Kime Verildiği	Nefer Sayısı	Bir günlük ihsan (kuruş)	Bir aylık ihsan (kuruş)
Helvacı kullarına		33	
On aded kayıkçılar kullarına		100	
Tebdil uşakları		140	
Sayeban kullarına		125	
Râmi Çiftliği kışlağında kapıcılar kullarına		161	
Sancakdarlar kullarına		180	
... saray hademeleri kullarına		261	
Sultan Abdülaziz'in Velâdetinin Hitâmında Verilen İhsanlar			
Kime Verildiği	Nefer Sayısı	Bir günlük ihsan (kuruş)	Bir aylık ihsan (kuruş)
Baş musahib ağa kullarına		150	
Sair musahib ağalar kullarına		700	

Baş çavuş ağa kullarına		150	
Sair çavuş ağaları kullarına		700	
Enderun mehter ağaları kullarına		400	
Birun mehterleri kullarına		400	
Hayalbazan kullarına		40	
Meddahan kullarına		30	
Çengiyan kullarına		200	
Köçekler kullarına		150	
Perdebazan kullarına		20	
Hokkabazan kullarına		20	
Kuklabazan kullarına		20	
Kıbtıyan çalgıcıları kullarına		20	

Sultan Abdülaziz'in Velâdetinde Harem'e Teslim Edilen Eşyalar⁶⁰	
İsim	Aded/kıta
Pırlanta elmas ile müzeyyen maşallah	1
Pırlanta elmas ile müzeyyen mücerred zümrüd avize	1
Pırlanta elmas ile müzeyyen zümrüd avize	1
Pırlanta elmas ile müzeyyen kırmızı yakut avize	1
Pırlanta elmas ile müzeyyen pîrûze avize	1
Pırlanta elmaslı horos mahmuzu	1
Sim kaplama bağa	1
Yaldızlı nuhas leğen	1
Yaldızlı nuhas tas	1
Yaldızlı nuhas abdest leğeni	1
Sahtiyan mahfaza	3
Kırmızı yakut yüzük	1 (bahası 65)
Pîrûze	1
Şeşhane zümrüd	1
Tahta zümrüd	1
Maşallah pırlanta elmas bahası	7.280
Zümrütlü avize pırlanta elmas bahası	5.100
Avize pırlanta elmas bahası	1.900
Kaplubağa sarf olunan sim	88
Abdest leğeni yaldız bahası	90
Şal takye	10
Dülbend takye	20
... şal yorgan	1
Kundak yorganı	1
... donluk şal ...	2
Penbeli kışlık dülbend entari	12
Penbeli kışlık dülbend içlik	12
Penbeli dülbend etek bezi	10
Penbeli dülbend kol bezi	10

⁶⁰ TSMA, D. 239/1-3.

Penbeli dülbend ayak bezi	10
Penbeli ... dülbend etek bezi	20
Penbeli dülbend yorgan şiltesi	2
Dülbend yorgan çarşab	2
Dülbend minder şiltesi	1
Beyaz gezi tob	3
Al atlas minder	1
Ceviz beşik	1
Düz şal parçası	
.. donluk şal	1
Hindî düz dülbend	5 (top)
Kışlık dülbend	2,5 top
Beyaz gezi	4,5
Al atlas	5,5
Bera-yı mıkdar kılabledanlı nimten	142
Penbe ...	13
Entariyesi	212,5
Al atlas	55

